

TOG'AY MURODNING "OTAMDAN QOLGAN DALALAR" ASARIDA BADIY OBRAZLAR TAHLILI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6602515>

Sadullayeva Dilnoza Erdoshevna

Chirchiq davlat pedagogika instituti Ozbek tili va adabiyoti yo'nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu o'zbek naqadar sodda, tanti xalq bo'lganligi ularni ruslar qo'lida qanchalik ezilganligi, quldek yashagani, o'z haq-huquqi, erkini yo'q bo'lganligi ochib berilgan. Shu bilan birga yozuvchining asar tilining go'zalligi, shuningdek, shevalarni mahorat bilan o'z o'rnida qo'llaganligi yoritilgan.

Kalit so'zlar: paxta ishi, sovet tuzumi, SSSR, mafkura, oqpodsho, qizillar, kommunizm, Turkiston, istibdod, intiho, bosmachilar.

O'zbek adabiyoti taraqqiyotiga munosib hissa qo'shgan, uning rivojida katta iz qoldirgan iste'dodli yozuvchi Tog'ay Murod kitobxon xotirasida hamisha o'qib o'rganishga chanqoq ijodkor, hayotning ko'plar e'tibor bermaydigan ichki tomonlarini bilishga, kuzatishga doimiy ravishda harakat qilayotgan navqiron adib, shu orqali adabiyotda o'z so'zini aytishga jiddiy kirishgan, o'z yo'li, o'z uslubini tinmay shakllantirayotgan izlanuvchan nosir sifatida qolgan Tog'ay Murodning "Otamdan qolgan dalalar" romanida qo'llangan iboralarning rang-barangligini ko'rib, ularning asar g'oyasini, obrazlarning xarakterini ochib berishdagi o'rni beqiyos ekanligining guvohi bo'lamiz. "Otamdan qolgan dalalar" sahnaga yakka shaxsni, ayrim insonlar xarakterinigina emas, balki inson qiyofasiga singdirilgan, yana ham to'g'rirog'i, insoniy qiyofa o'rnini egallab olgan, odam bolasini, butun bir millatni o'zi to'g'risidagi tushunchadan mahrum etgan tuzumlar, mafkuralar, davrlar xarakterini, ruhiyati, maqsad va mohiyatini ham olib chiqdi. Xuddi shu tufayli romanning asosiy qahramonlari ismi ortidan bitta odamni emas, kamida bitta tuzumni, kamida bitta millatni, kamida bitta mafkurani izlash to'g'rirog' bo'ladi va bunga muallif ham ochiq ishora qiladi.

"Oqpodsho betini ko'rmayin-da, kuymayin-da" deb pokiza dalasini to'ng'izlarga- kelgindi bosqinchilarga bo'shatib berib toqqa chiqib ketgan va u yerda ham kuchi ketmon chopishgagina yetgan Jamoliddin ketmon asarning haqiqiy qahramoni.

"El-yurt shunday deb ayt. El-yurt qizillar ig'vosiga uchmasin. Men qizillarni bitta qo'ymay qiraman" deya yov bilan erkaklarcha kurashib, bug'doyzorda o'ligi

qolgan Aqrab (Chayon) XX asr boshidagi Turkiston milliy ozodlik harakatining yetakchisi.

Kommunizmga ishonib o'zligini, erkini, haq-huquqini unutmagan, nafaqat o'zini, balki oilasini, yaqinlarini ham o'ylamaydigan, SSSR tuzumiga quldek yashagan, keng dalalardan beri kelmagan, sodda, tanti oddiygina Dehqonqul. Aqrabning o'g'li Dehqonqul o'zbek xalqining timsoli sifatida tasvirlangan. Bu qahramon orqali hayotimizning fojiali qirralarini mahorat bilan yoritib bergan. Bolalikdan qullik zulmiga ko'nikkan, hayotni faqat mehnatdan iborat deb bilgan Dehqonqul uchun dalalari va paxtasi muhim. Uning uchun dalalarini yaxshi saqlanishi, mo'l hosil berishigina saodat. Dehqonqul shu tashvishlar bilan band bo'lib oilasiga, farzandlariga e'tibor bermaydi. Markazdan keladigan mehmonlarga atab bozorlik qiladi, qo'y so'yadi lekin oilasiga kelsa kambag'al bo'lib qoladi. Siyosatdan yiroq bo'lsa ham "Paxta ishi" bilan qamaladi. Shuncha yil qul bo'lib yashagan Dehqonqulning ko'zi endi ochiladi. Hayotning barcha fojialarini o'shanda anglaydi. Dehqonqul obrazi orqali Sovet dehqon qiyofasi tasvirlangan.

Yozuvchi Tog'ay Murod roman oxiridagi ilovasida "Men o'zbek xalqiga haykal qo'yaman!" - deb bejizga yozmagan edi. Ushbu roman bilan xalqimizga chindan ham katta haykal qo'ydi. Yozuvchi o'z asari tilining tabiiyligini ta'minlash uchun ham Surxon vohasi shevalari, so'zlashuv nutqi shakllari, xalq iboralaridan mahorat bilan foydalangan. Asar juda sodda tilda, haqiqiy dehqon tilidan bayon etilgani tufayli ham unda qo'llangan jaydari so'zlar, birikmalar va iboralar o'quvchini tezda o'ziga rom etadi. Tog'ay Murod asar qahramoni Dehqonqulning sodda, do'lvor xarakteriga mos iboralarni topib qo'llaydi. Yozuvchi qahramonlari tilidan iboralarni ishlatganida, ularning ichki dunyosini, boshqalarga munosabatini ham hisobga oladi. Shuning uchun ham Dehqonqulning onasi uni koyir ekan og'ir so'zlar bilan qarg'amaydi, balki: "Onamiz ketimdan tosh otib qoladi. - Ha, oshingni yeyin sen tentakni, oshgingni yeyin![1;28]- deydi".

Tog'ay Murodning asarlarida milliy ruh, qadimiy an'ana va marosimlar, unutilish arafasida turgan qadriyatlarni yoritish alohida o'rin tutadi. Milliy qadriyatlarimiz kitobxon qalbiga birinchi navbatda tilimiz orqali jo bo'ladi. Romanda Surxon vohasining so'lim qir-adirlari, tanti va mehnatsevar odamlari hayoti, tog'-u toshlarining betakror manzaralari tasvirlanadi. Tabiat manzaralarini qahramonlar xarakter-holati, kechinmalari bilan uzviy bog'liq holda tasvirlash - adib asarlariga xos yetakchi xususiyatdir. Asarda tabiat o'zgarishlari qahramonlar kayfiyatiga qarab o'zgacha uslubda ifodalangan.

Masalan: "Tulki qiziga to'y berdi. Kun qiyalab-qiyalab nur to'kdi. Kun sariq-sariq nur to'kdi. Kun betini ko'rib bo'lmadi. Kun nuriga qarab bo'lmadi. Olam iliq-iliq bo'ldi. Olam sariq-sariq bo'ldi. Havoda oppoq-oppoq bir nimalar uchdi. Havola-havola uchdi. Aylana-aylana uchdi. Burala-burala uchdi. Osmon misoli un elaklamish-un elaklamish bo'ldi. Oppoq bulutlar orasidan kun to'kilib-to'kilib turdi"[3;105]. "Tulki qiziga to'y berdi" [3;45-46]. Ushbu jumlaning adib o'zi o'ylab topmagan. Bu ota-bobolarimizdan qolgan ibora. Bunday holat osmonda yirik-yirik qor parchalari o'ynoqlab ko'rinish berganda, quyosh zangori tus olsa ham, o'z tarovatini yo'qotmay turgan payt bo'ladi. Shu manzaraga qarab dehqonlar "Tulki qiziga to'y berdi" deyishadi.

Tog'ay Murod romanlari adibning qolaversa, milliy adabiyotimizning shunchaki navbatdagi namunalar emas, XX asr aniqrog'ini, salkam bir asr davom etgan istibdod nihoyasida maydonga kelgan "Otamdan qolgan dalalar" romani o'sha asr intihosida o'lkada yuz bergan milliy uyg'onish natijasida boshlangan millatning bir necha avlod asl o'g'lonlari- yorqin iste'dodlar qalbini olov bo'lib o'rtagan nido bo'lib yangradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. "MEN QAYTIB KELAMAN" Tog'ay Murod zamondoshlari xotirasida. To'plovchi: Ma'suma Ahmedova. -T.: 2008.
2. T.Murod Otamdan qolgan dalalar. -T.: 1994.
3. O'rozov A. T.Murodning "Otamdan qolgan dalalar" asarining til xususiyatlari haqida // Til va adabiyot ta'limi. 2009. 5-son, 45-47-b.